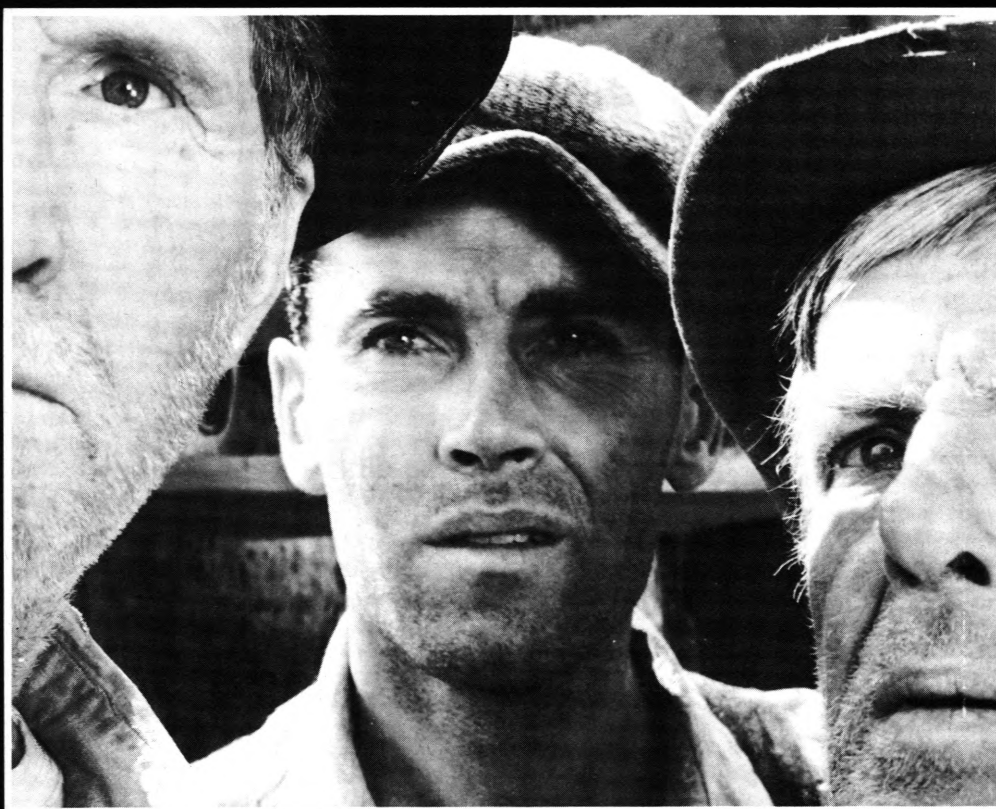

PARADOKSET

HENRY FONDA

Henry Fonda blev født 16. maj 1905 i Grand Island, Nebraska. Han fik først sit gennembrud på Broadway i 1934 i Frank B. Elser og Marc Connellys skuespil »The Farmer Takes a Wife«, og succesen medførte et tilbud fra Hollywood, hvor han året efter debuterede på film i Victor Flemings filmatisering af skuespillet. 4 år senere lavede han sin første af syv film sammen med John Ford. Lincoln var en af Fondas helte, og han vægrede sig længe over for Fords tilbud om titelrollen i »Young Mr. Lincoln«, fordi han ikke følte, at han kunne yde sin helt fuld retfærdighed.

Men Ford var en mester i overtalelsens kunst, og Fondas personifikation, i mesterlig maskering, af den unge, energiske og alvorlige sagfører fra Springfield blev et af de første højdepunkter i hans filmkarriere.

Ib Monty

PARA-DOKSET HENRY FONDA

Henry Fonda blev en af sin generations største skuespillere og måtte, hvor lidt han end brød sig om det, se sig opfattet som et nationalt monument, inkarnationen af alt, hvad vi opfatter som det bedste i den amerikanske karakter.

Trods vidt forskellige roller i vidt forskellige genrer var der noget forunderligt bestandigt i Fondas skuespillerfysiognomi, som altid gjorde os fuldkommen trygge, når han tonede frem. Man har kaldt det personlig integritet, en fundamental hæderlighed, en moralsk alvor; nu ved hans død møder man alle disse forsøg på at karakterisere Fondas særlige talent. Men stadig er det vanskeligt at omfatte det paradoksale, som er den egentlige udfordring og gåde ved Fonda. Han var jo en drøm for os. Drømmen om mennesket som det burde være.

Som ung var Fonda for os drømmen om den ven, man aldrig fandt, og som ældre drømmen om den far, man aldrig fik. Han var i filmene »an honorable man«, der kerede sig om sine medmennesker, som ikke svigtede, og som var dybt optaget af at være et godt menneske i en ond verden. Men det paradoksale var, at han aldrig blev »larger than life«, han omsatte disse menneskelige idealer i en fuldstændig troværdig psykologisk realisme. Derfor blev han aldrig utålelig selvretfærdig.

Efter »Young Mr. Lincoln« lavede Fonda for Ford »Drums Along the Mohawk« og »The Grapes of Wrath«. Som Tom Joad forløste Fonda alle træk i Steinbecks sociale oprører. Fonda var en stor beundrer af Steinbeck, og af alt, hvad der blev skrevet om ham, satte Fonda størst pris på Steinbecks karakteristik af ham: »My impressions of Hank are of a man reaching but unreachable, gentle but capable of sudden wild and dangerous violence, sharply critical of others but equally self-critical, caged and fighting the bars but timid of the light, vicious opposed to external restraint, imposing an iron slavery on himself. His face is a picture of opposition in conflict.«

I Preston Sturges' elegante slapstick-komedie »The Lady Eve« fra 1941 viste Fonda, hvor liflig en lystspilskuespiller han kunne være. Han spillede en millionærsøn med opdagelsesrejser som hobby, der hæmningsløst og naivt betages af en eventyrske (Barbara Stanwyck), som fører den troskyldige yngling rundt ved næsen. Fonda fik bl.a. den maksimale komiske effekt ud af sine uheldige entreer. Ustandselig snubler han i portier og gulvtæpper. Andrew Sarris har skrevet, at Fonda i sin rolle i »The Lady Eve« fremstår som den morsomste deadpan-komiker siden Buster Keaton.

Mest uforglemmelig er Fonda måske i sin fjerde Ford-film, »My darling Clementine« fra 1946. Fondas portræt af Wyatt Earp havde næppe megen lighed med virkelighedens Wyatt Earp, men Fonda skabte et usædvanligt menneske, en levende inkarnation af amerikanske drømme og idealer, ud af sin hæderlige, pligtopfyldende og indadvendte sherif. Her i den pragtfulde veranda-scene sammen to af brødrene (Tim Holt og Ward Bond).

Da jeg som ung menneske skrev en artikel til »Kosmorama« om Fonda i anledning af hans 50 års fødselsdag kaldte vi artiklen »Paradokset Henry Fonda«. 27 år senere ville der ikke være grund til at ændre rubrikken.

Han var en stor skuespiller, men han lignede mindst af alt en skuespiller. Det exhibitionistiske, der er så fremtrædende et træk i skuespillerfysiognomiet, ja det, der vel er selve motoren i de fleste skuespillere, savnede han i usædvanlig grad. Og havde han en forfængelighed, og det har vi vel alle, var den af den mest subtile art. Selv opfattede han sig vist op i sin alderdom som bogtrykkersønnen fra Omaha, Nebraska. Hans blufærdighed, generthed og skyhed overvandt han aldrig. Da han bl.a. gennem et par af sine ægteskaber blev optaget i det internationale jet set følte han sig skidt tilpas,

opfattede altid sig selv som en outsider. Han var indadvendt og havde svært ved at udtrykke sine følelser selv over for sine nærmeste, og var han en succes på det karrieremæssige plan var han mere eller mindre en fiasko på det private plan.

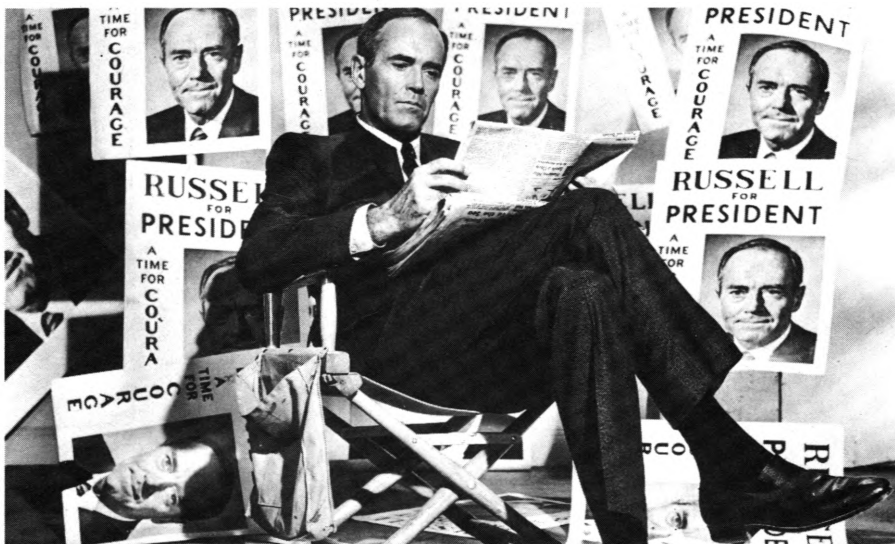
Fire mislykkede ægteskaber måtte han igennem, indtil han først i sit femte og sidste følte sig lykkelig, og det skyldtes nok ikke mindst, at hans sidste kone tog vidtstrakte hensyn til ham. Det var ikke fordi han i banal forstand var en børste i sit privatliv. Men han var en *workaholic*. At spille, på film og især på teatret, fyldte hans liv til det yderste. Der var ikke plads til meget andet, og selv sine børn fik han aldrig andet end et ret problemfyldt forhold til. Den mand, der i sine film i så utrolig grad kunne skabe en illusion af tilstedeværelse, var en underlig fremmed i sit eget liv.

Det er karakteristisk for Fonda, at han længe vægrede sig ved at skrive sine erindringer. Da Howard Teischmann endelig overtalte ham og optog 200 timers samtale på bånd med ham, skrev Fonda i forordet »it is certainly there, warts and all.«

Han har virkelig også ærligt bestræbt sig på at fortælle om sit liv og sin karriere uden forskønnende sminke. Men hvad han beretter er den ydre historie. Der er døre, han ikke lukker op, blufærdigheden sætter snævre grænser for, hvad han kan meddele videre om sine inderste følelser og tanker. Og går man til memoirerne for at blive klogere på skuespilleren Fonda, bliver man heller ikke tilfredsstillet. Skønt man fra hans medspillere ved, hvor koncentreret Fonda arbejdede med sine roller, hvor fanatisk han underkastede sig en arbejdsdisciplin, og hvilken mester han var i timing, betoning, pauser og

I den sidste del af sin filmkarriere kom Fonda ofte til at optræde i roller som politiker, ja sågar som USA's præsident. I Franklin Schaffners film »The Best Man« fra 1964 efter Gore Vidals skuespil spillede Fonda en tidligere udenrigsminister i kappestrid med en anden kandidat til nomineringen som sit partis kandidat til det kommende præsidentvalg. Fondas figur var skabt i Adlai Stevensons billede, mens hans antagonist, spillet af Cliff Robertson, var en politiker af Nixons støbning. Atter var det Fonda, der forsvarede de demokratiske idealer, og fremstillede et menneske, der ikke var uden fejl, men som var den moralsk overlegne i kraft af sin humor og sin forståelse af sig selv.

det tavse spil, fortæller han intet om sin teknik, røber ingen hemmeligheder. Hans enkle opskrift lyder, at skuespilleren først og fremmest skal være over for publikum og få det til at glemme, at han spiller. Det er den kunst, der skjuler kunsten, som var Fondas ideal.

Den skuespiller, der viser sin teknik, var ham en vederstyggelighed, og derfor var han også helt uforstående over for den »method acting«, som bl.a. hans datter Jane lod sig undervise i af Lee Strasberg. Skuespillerens mellemregninger og omkostninger skulle publikum ikke kende, og det er derfor også logisk, at han selv ved afslutningen af sin karriere ikke ønskede at røbe dem.

Det er kun ad omveje, man fornemmer, hvilken indsats Fonda ydede for at skabe sine figurer, der over for os andre hvilede så

harmonisk i sig selv. En af hans medspillere, en skuespillerinde, fortæller således, hvorledes hun en aften på scenen, hvor Fonda fremtrådte på sin sædvanlige flegmatisk-nonchalante og afslappede måde kom til at røre hans arm, hvilket ikke var forudset. Som ramt af et elektrisk stød trak hun sin hånd til sig, fordi Fondas arm var så hård som en stålwire. Anspændelsen bag det fuldstændig naturlige ydre var så enorm og så godt skjult, at selv Fondas medspillere ikke kendte den.

Når Jack Lemmon, der som ung spillede mod Fonda i »Mr. Roberts«, kaldte ham »a total actor« mente han, at Fonda alene levede for at spille, og at han ikke blot udnyttede sine egne, private erfaringer, konflikter og følelser i sine roller, men at hans egentlige liv i bogstaveligste forstand levedes i rollerne. Hans arbejde var en form for selvterapi.

I King Vidors episodefilm »On Our Merry Way« (der oprindeligt hed »A Miracle Can Happen«) fra 1948 var det absolutte højdepunkt det afsnit, hvori Fonda spillede sammen med sin gamle room mate og kammerat fra Broadway og Hollywood, James Stewart. Afsnittet var skrevet af en anden af Fondas venner gennem mange år, John O'Hara, og afsnittet var et vidunder af indforstået humor. Fonda og Stewart spillede to jazzmusikere, og deres samspil var udarbejdet til et helt system af antydninger under skildringen af de to fuldstændigt sammenlevede venner. Næsten uden replikker, med abrupte lyde, langsomme drejninger af hovedet og løftede øjenbryn udtryktes den totale forståelse mellem de to buddies, for hvem omgivelserne overhovedet ikke eksisterer; de har deres fælles interesse, og intet kan ryste dem i deres nærmest apatiske flegma og enorme selvtagethed. Senere skulle Fonda og Stewart variere temaet i Gene Kellys »The Cheyenne Social Club« (1970).

Af sine o. 80 film satte Fonda selv størst pris på »Tolv vrede mænd« fra 1957, og det er den eneste, han selv har produceret. Han var dybt berørt af Reginald Roses TV-spil, og ønskede at spille rollen som nævningen, der formåede at ændre holdningen hos sine mednævninge, fordi han vil give den anklagede »the benefit of the doubt«, princippet i et hæderligt og menneskeværtdigt retssystem. Da ingen studier var interesseret i at producere filmen, producerede Fonda og Rose selv filmen, de valgte Sidney Lumet til instruktør, og filmen blev indspillet i New York på 20 dage og for et budget på kun 340.000 dollars.

»I think there's a scream inside Hank that's never been screamed, and there's a laugh that's never been laughed«, sagde hans tredje kone, Susan, om ham. Det distante i hans forhold til sin omverden og sine medmennesker var den pris, han betalte for i filmene at være den mest menneskelige af de store Hollywood-skuespillere.

Ind på livet af den virkelige Mr. Fonda kommer man derfor aldrig. Men der er problemer, der ikke skal løses, og hemmeligheder, der ikke skal røbes. Hvad der gjorde Fonda til en stor skuespiller unddrager sig sikkert analyse. At han var det, er det vigtigste, og man vil blive ved med at lade sig bevæge af den unge Lincoln, Tom Joad, Wyatt Earp, nævning nr. 8, præsidentkandidat William Russell og de mange, mange andre Fonda-skikkelser, der vil leve med os så længe der er film til.